

SOSYAL YAPI (1)

Claude LEVI-STRAUSS
Erdoğan GÜÇBİLMEZ

Sosyal yapı kavramı bir makalenin sınırları içinde işlenemeyecek kadar çok ve belirsiz sorunları hatıra getirir. Başkalarına da benimkine yakın bazı temaların verilmiş olmasına bakılırsa sempozyum programının bu durumu zımnen kabul ettiği söylenebilir. Gerçekten üslûp, evrensel kültür kategorileri, yapısal lengistik gibi inceleme alanları konumuzla çok yakından ilgili olduğu için bu çalışmayı okuyanların bu konularla ilgili çalışmalara da başvurmaları gereklidir.

Öte yandan sosyal yapıdan söz edildiği zaman çoğunlukla sosyal olayların biçimsel görünüşlerine bağlı kalınır; böylece tasvir alanından çıkılır; aslında etnolojinin olmayan, ama sorunlarını uzun süredenberi bizim de yapmak istediğimiz şekilde işleyen başka bilimler gibi etnolojide kullanılmak istenen kavramlar ve kategoriler ele alınır. Bizim sorunlarımızın öteki bilimlerin sorunlarına göre muhteva bakımından farklar gösterdiği açıktır, ama ister yanlış ister doğru olsun bize öyle geliyor ki bizim kendi sorunlarımızla bu sorunlar arasında aynı usuller kullanılmak şartıyla bir yakınlık bulunabilir. Yapı araştırmalarının yararlı yanı da aslında bu araştırmalar bakımından daha ileri bilimlerin bizlere modeller ve çözüm yolları sağlayabileceği umudunu vermeleridir.

Sosyal yapı deyince anlaşılması gereken şey nedir? Sosyal yapı araştırmaları, geniş anlamda sosyal ilişkilerle ilgili olan ve antropolojinin konusuyla birleşen bütün bir kuram, tahlil ve tasvirlerden ne bakımdan ayrılmaktadır? Yazarlar bu kavramın muhtevası konusunda tam bir anlaşmazlık içindedirler; hattâ bunlardan kavramın benimsenmesinde katkıları olan bazıları şimdi yaptıklarından pişman görünmektedirler. Nitekim Kroeber, *Antropology*'sinin ikinci baskısında şöyle demektedir:

«Yapı» kavramı büyük bir ihtimalle modaya verilmiş bir tavizden başka bir şey değildir: bazı kesin anlamlı bir sözcük «aerodinamik» sözcüğü gibi - birden on, on iki yıl süreyle şaşılacak bir *çecilik* kazanır, kulağa hoş geldiği için yerli yersiz kullanılır. Şüphe yok ki tipik bir şahsiyet, yapısı açısından ele alınabilir. Ancak aynı durum bir fizyolojik düzen, bir organizma, herhangi bir toplum veya bir kültür, bir makina için de söz konusudur. Bütünüyle şekilsiz olmamak şartıyla her şeyin bir yapısı vardır. Ancak «yapı» teriminin onu kullandığımız zaman aklımızdan geçen şeye hoş bir seda dışında hiç bir şey katmadığı anlaşılmaktadır.» (Kroeber, 1948, s. 325) (1).

Bu metnin doğrudan doğruya hedef güttüğü şey «temel kişilik denilen şeyin yapısı» olmakla birlikte aslında burada antropolojik yapı kavramının kullanılmasını tartışma konusu yapan daha köklü bir eleştiri var.

Bir tanım yapmayı gerekli kılan yalnız bugün karşı karşıya bulunduğumuz kararsız durum değildir. Burada yapı kavramına taraftar bir bakış açısı benimsemek gerekir, yoksa ortada tartışma konusu kalmaz; işte böyle bir açıdan bakılırsa yapı kavramının, genellikle kullanılan şekliyle bütün kabul edilmiş anlamlarında göze çarpan ortak unsurların karşılaştırılması ve tümünden gelimci bir tanıma dayanmadığı görülür. Ya sosyal yapı kavramının bir anlamı yoktur, ya da bu anlamın bir yapısı vardır. Sosyal ilişkileri konu alan bütün kitap ve makalelerin envanterini yapmak gibi usanç veren bir işle boğulmak istemiyorsak - ki bunların yalnız bir listesi bile bu makalenin sınırlarını aşar - herşeyden önce işte bu kavramın yapısını anlamalıyız.

İkinci bir aşamada da yaptığımız geçici tanımı çeşitli yazarların açıkca ya da üstü örtülü olarak kabul eder göründükleri diğer tanımlarla karşılaştırırız. Bu incelemeyi, yapı kavramının ortaya çıktığı belli başlı çerçeveyi ortaya koyması sebebiyle hısımlığa ayırdığımız kısımda yapacağız. Gerçekten etnologlar yapı sorunuyla hemen hemen yalnız hısımlık sorunu söz konusu olduğu zaman ilgilenmişlerdir.

(1) Aynı yazarın şu başka formülüyle karşılaştırılacaktır.: «sosyal düzen» teriminin anlaşıldığına göre anlam ve muhteva bakımından hiç bir şey eklemeyen yerini almak isteyen «sosyal yapı» terimi. (1943, s. 105).

I. Tanım ve Yöntem Sorunları

Temel ilke şudur : Sosyal yapı kavramının amprik gerçeğe ilgisi yoktur; bu kavram amprik gerçekten hareketle kurulmuş modellerle ilgilidir. Birbirine çok yakın olduğu için çoğu zaman karıştırılmış bulunan iki kavram arasındaki, yani **sosyal yapı** ile sosyal ilişkiler arasındaki ayrılık da böylece ortaya çıkmaktadır. Sosyal ilişkiler **sosyal yapıyı** açığa çıkaran modellerin kurulması için kullanılan ham maddedir. Bu sebeple sosyal yapı hiç bir zaman belirli bir toplumda gözlemlenen toplumsal ilişkilerin bütünüyle ilgili bir şey gibi gösterilemez. Yapı araştırmaları toplum olayları arasında kendileri için özel bir alan talep etmemektedir; bu araştırmalar daha çok çeşitli etnolojik sorunlara uygulanabilecek bir yöntem niteliğindedirler ve farklı alanlarda kullanılan yapı çözümlemelerine benzerler.

Bu durumda yapı çözümlemelerinin konusunu ortaya koyan bu modellerin nelerden oluştuklarını bilmek gerekir. Bu sorun etnolojiden çok epistemolojiyle ilişkilidir; çünkü aşağıdaki tanımlarda çalışmalarımızın işlediği maddeden alınmış hiç bir unsur yoktur. Fikrimizce modellerin yapı adına hak kazanabilmeleri için dört şarta uymaları gerekir.

Herşeyden önce bir yapının bir sistem niteliği taşıması gereklidir. Öyle unsurlardan meydana gelmelidir ki bunlardan birinin bir değişikliğe uğraması geri kalan bütün unsurlarda değişikliğe yol açmalıdır.

İkinci olarak her model bir gurup biçimsel değişmelerle ilgilidir. Öyle ki bunlardan her biri aynı çeşit bir modele tekabül eder ve bu değişmelerin bütünü ortaya bir modeller gurubu çıkarır.

Üçüncü olarak yukarıda işaret edilen nitelikler, modelin unsurlarından biri bir değişikliğe uğradığı zaman nasıl bir tepki göstereceğini ön - görmeye imkân verirler.

Son olarak model öyle kurulmuş olmalı ki işleyişi bütün gözlemlenen olayları açıklayabilmelidir (2).

(2) von Neumann'la karşılaştırmamız : «Modeller (oyunlar gibi) kesin, kapsamlı ve nisbeten az karmaşık bir tanım gerektiren kuramsal yapılardır. Aynı zamanda bunların yapılan araştırma bakımından önemli olan her hususta gerçeğe uymaları gerekir. Tekrarlamak gerekirse tanımın muhtemel bir matematik kullanılışı için kesin ve kapsamlı olması gereklidir. Yapının matematik kullanılışına tam bir sayısal sonuç verecek şekilde formalizasyon döneminin ötesine

a) Gözlem ve Deneyim

Bu iki seviye birbirinden her zaman ayrılacaktır. Olayların gözlemlenmesi ve bu gözlemlerden modeller kurmak için yararlanmayı mümkün kılan yöntemlerin geliştirilmesi hiç bir zaman bu modellerle yapılan deneyimleri birbirine karıştırmaz. «Modellerle deneyimden» anladığım, belirli bir modelin değişiklikler karşısında ne durum aldığını öğrenmeğe ya da aynı çeşitten veya değişik çeşitten modelleri kıyaslamağa yarayan usullerin bütünüdür. Bazı yanlış anlamaları önlemek için bu ayırım gereklidir. Daima somut ve bireyselle ilgili olan etnografik gözlemlerle yapı araştırmaları arasında - ki gözlemlerden bu araştırmalara atlanamayacağını göstermek için daima bunların soyut ve biçimsel nitelikleri ileri sürülmektedir - çelişme yok mudur? Bu zıt niteliklerin iki ayrı seviyeye bağlı oldukları, daha doğrusu araştırmanın iki ayrı aşamasına bağlı buldukları anlaşıldığı anda çelişme ortadan kalkar. Gözlem seviyesinde bütün olayların teorik yargılar tarafından nitelik ve önemleri değiştirilmeden tastamam gözlenmeleri ve tasvir edilmele-ridir ana kural - tek kural da denebilir -. Bu kuralın sonucu olarak başka bir kural daha ortaya çıkar : olayları tek başlarına incelemek gerektiği gibi (hangi somut sürecin bunların varlığına yol açtığı noktası) bütüne bağlı olarak da incelemek gerekir (bu demektir ki herhangi bir noktada göze çarpan her değişikliğin ortaya çıkışını çevreleyen bütün şartlarıyla ilgisi araştırılacaktır.)

Bu kuralla bunun sonucu olarak ortaya çıkan kuralları K. Goldstein (1951, 98, 18 - 25) psiko - fizyolojik araştırma terimleri içinde açıkça formülleştirmiştir. Bunlar aynı zamanda başka çeşit yapısal çözümlemelere de uygulanabilirler. Bizim açımızdan bu kurallar, etnografik tasvirin bir özelliği olan somut ayrıntıları tesbit etme endişesiyle bu ayrıntılardan hareketle kurulmuş model adına talep ettiğimiz genellik ve geçerlik arasında çelişme yerine çok sıkı bir korelasyon bulunduğunu anlamaya yararlar. Nitekim gerçekten bir olay gurubunu tasvir etmek ve açıklamak amacıyla birbirinden farklı fakat çeşitli bakımlardan elverişli birçok farklı modeller kurulabilir. Ancak gene de bu modeller arasında en iyisi daima **gerçek** model, yani en basit model olmakla birlikte yalnız inceleme konu-

geçilmesini mümkün kılacak dereceden daha karmaşık olmaması yerinde olur. Gerçekliğe uygunluk modelin işleyişinin anlamlı olması bakımından şarttır. Ancak bu benzerlik *Pra tempore* hayati olduğu düşünülen bazı hususlara inhisar edebilir, yoksa yukarıda sıralanmış olan şartlar uygunsuz düşerler.» (Neumann ve Morgenstern, 1944).

su olayları kullanmak ve bütün olayları açıklamak gibi iki önemli şarta uyan modeldir. Yapılacak olan ilk iş bu söz konusu olayların hangileri olduğunu tesbit etmektir.

b) Bilinç ve Bilinçsizlik

Modeller, işledikleri seviyeye göre bilinçli ya da bilinçsiz olabilirler. Böyle bir ayırımın şerefine sahip olan Boas, bir olay gurubunun, toplum onu yorumlayacak ve haklı gösterecek bilinçli bir modele sahip olmadığı ölçüde yapısal çözümlenmeye elverişli olduğunu göstermiştir. (1911, s. 67) Boas'tan yapı düşüncesinin üstadlarından biri diye söz edilmesine şaşılabilir; bazılarında kalırsa onun rolü tam aksi olmuştur. Başka bir çalışmamda (3) Boas'ın yapı görüşü açısından başarısızlığının anlayışsızlığı veya bu görüşe karşı husumetiyle açıklanamayacağını göstermeye çalışmışım. Yapı görüşü tarihinde Boas daha çok bir öncü olmuştur. Ne var ki o, yapı araştırmalarını çok sıkı şartlara bağlamak istemiştir. Bunlardan bazıları, takipçileri tarafından benimsenmiştir, bazıları ise çok sert ve uyulması zor şartlar oldukları için hangi alanda olursa olsun bilimsel ilerlemeyi kısırlaştıracak nitelikteydiler.

Bir model bilinçli ya da bilinçsiz olabilir; bu durum modelin niteliğine dokunmaz. Yalnız denilebilir ki sathî bir şekilde bilinçsizliğe gömülü kalan bir yapı, kendisini toplumsal bilinçten bir perde gibi gizleyen bir modelin ortaya çıkmasını daha bir olagan kılar. Nitekim - genellikle «normlar» adı verilen - bilinçli modeller, inanç ve âdetlerin dayanaklarını açıklamaktan çok onları sürdürmek, yaşatmak demek olan fonksiyonları dolayısıyla en fakir modelleri teşkil ederler. Bu durumda yapısal çözümleme, dil bilgininin (linguist) çok iyi bildiği çelişik bir durumla karşı karşıya kalır: görünüşteki yapı ne kadar net olursa derindeki yapıyı yakalamak, gözlemciyle konusu arasına giren bilinçli ve çarpık modellerin ortaya koyduğu engeller sebebiyle o kadar güç olur.

Demek oluyor ki etnolog, içinde bulunabileceği bu iki durumu daima birbirinden ayırmak zorunda olacaktır. Etnolog; sistem olma niteliği incelediği toplumca farkedilmemiş olaylarla ilgili bir model kurma durumunda olabilir. Bu en basit durum aynı zamanda da, Boas'ın da söylediği gibi etnolojik araştırmaya en elverişli sahadır. Başka durumlarda etnolog hem ham materyellerle hem de inceleme konusu kültür tarafından yorum şekli altında kurulmuş bulunan modellerle karşı karşıya kalabilir. Bu modellerin son de-

(3) *Histoire et Ethnologie*, Anthropologie Structurale, Plon, 1958, bölüm 1.

rece eksikli olabileceklerini daha önce söylemişim; fakat durum her zaman böyle değildir. İlkel denilen birçok kültür, çoğu zaman meslekten etnologlarınkine göre daha iyi modeller - ki örneğin kendi evlenme kuralları hakkında - geliştirmiştir (4). Şu halde bu «yeryinde yapılmış» modellere iki sebepten dolayı saygı göstermek gerekir. İlk olarak, bu modeller iyidir veya hiç olmazsa yapıya bir giriş kapısı açmaktadır; her kültürün kendi teorikçileri vardır; bunların eserleri en az etnologun meslektaşlarının eserlerine gösterdiği dikkate lâyıktır. İkinci olarak, bu modeller tarafgir ve hatalı bile olsalar, tutulan bu taraf ve hata da incelenen olayların bir parçasıdır, hattâ bunlar bu olayların en anlamlıları arasında yer alırlar. Fakat etnolog, dikkatini yerli kültürün ürünleri olan bu modellere çevirdiği zaman, kültür normlarının otomatik olarak birer yapı teşkil etmeyeceklerini unutmamalıdır. Bunlar bazen ham vesika olarak, bazen tıpkı etnologunkiler gibi teorik katkı sıfatıyla daha çok yapıları ortaya çıkarmakta işe yarayacak önemli parçalardır.

Durkheim ve Mauss, yerli halkın bilinçli tasarımlarının (représentation conscients), daima gözlemcinin toplumundan çıkan teorilerden - ki bunlar da bilinçli tasarımlardır - daha çok dikkate değer olduklarını mükemmelen anlamışlardır. Yerli halkın bu bilinçli tasarımları gerçeğe tam uymasalar bile (bilinçsiz) yerli düşünce kategorilerine nüfuz edebilmek için bu düşünceyle aralarında yapısal bağlılık olduğu ölçüde daha elverişli bir imkân teşkil ederler. Bu tutumun önemli ve yenilikçi niteliğini hor görmemekle birlikte itiraf etmek gerekir ki Durkheim ve Mauss bu tutumlarını temenni edildiği kadar ileriye götürmemişlerdir. Zira yerli halkın bilinçli tasarımları, yukarıda anlatılan sebeple ne kadar ilginç olurlarsa olsunlar objektif olarak bilinçsiz gerçeklikten diğerleri kadar uzak kalabilirler (5).

c) Yapı ve ölçü

Yapı kavramının etnolojiye ölçüyü sokma imkânı yarattığı da söylenmektedir. Bu düşünce son zamanlarda yayınlanmış etnoloji eserlerinde matematik (veya öyle görünen) formüllerin kullanılmış olmasından çıkmış olabilir. Bazı durumlarda bazı sabitlere sayı değerleri verilebilmiş olduğu bir gerçektir. Buna örnek olarak Kroe-

(4) Örnekler ve ayrıntılı bir tartışma için bak, Lévi - Strauss, *Les Structures Élémentaires de la Parenté*, P. U. F., Paris, 1949.

(5) Bu konuda bak, Lévi, Strauss, *Antropologie Structurale*, Plon, 1958, bölüm VII ve VIII,

ber'in yapı incelemelerinde bir tarih teşkil eden kadın modasının gelişmesiyle ilgili araştırmaları (Richardson ve Kroeber, 1940) ve ilerde söz konusu edeceğimiz bazı başka çalışmalar gösterilebilir.

Bununla birlikte yapı kavramıyla ölçü kavramı arasında hiç bir zorunlu bağılık yoktur. Sosyal bilimlerde yapı araştırmaları, matematikteki geleneksel matematiğin kantitatif ufuklarından ayrılan ve kalitatif görüş açısına gittikçe artan bir önem veren bazı gelişmelerin dolaylı sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Matematik mantık, bütünler teorisi, guruplar teorisi ve topoloji gibi çeşitli alanlardan metrik çözüm bulunamayan sorunların gene de sıkı ve ciddi bir işleme konu olabilecekleri görülmüştür. Burada sosyal bilimler bakımından en önemli eserlerin adlarını hatırlatalım: **Theory of Games and Economic Behavior**, J. von Neumann ve O. Morgenstein (1944), **Cybernetics, etc...** N. Wiener (1948); **The Mathematical Theory of Communication**, C. Shannon ile W. Weaver (1950).

d) Mekanik Modeller ve İstatistikî Modeller

Olaylar yerine model seviyesinde son bir ayırım daha yapılabilir. Kurucu unsurları olaylar seviyesinde olan bir modele «mekanik model.» unsurları başka seviyede olana «istatistikî model» denir. Örnek olarak evlenme kanunlarını alalım. İlkel toplumlarda bu kanunlar, fertleri hısımlık sınıfları veya klanlar halinde dağılmış olarak gösteren modeller şeklinde tesbit edilebilir; bu modeller mekanik modellerdir. Bizim toplumumuzda evlilik tipleri, muhtemel çiftlerin bağlı oldukları aslî ve tâlî gurupların büyüklükleri, sosyal akıcılık, haber miktarı vs., gibi daha genel faktörlere bağlı oldukları için bu çeşit modellere başvurulamaz. Bizim evlilik sisteminin sabitlerini tâyin edebilmek için (ki şimdiye kadar böyle bir denemeye girişilmemiştir) demek oluyor ki bazı ortalamalar ve bazı eşikler tesbit etmek gerekecektir. Buna uygun model istatistikî nitelikte olacaktır.

Bu iki tip arasında ara tipler olduğu muhakkaktır. Bunun gibi bazı toplumlar için (bu arada bizimki için de) evlilik yasağı olan dereceler söz konusu olduğu zaman mekanik bir model, mümkün evlilikler için de istatistikî bir model kullanılır. Aslına bakılırsa aynı olaylar, kendi aralarında veya diğer olaylarla birlikte guruplaştırılmalarına göre her iki tip modele de bağlanabilirler. Çapraz yeğenler arasında evliliği teşvik eden bir sistemi açıklayabilmek için, eğer bu sistemde kaydedilen evlilikleri yalnız belli bir oranı

bu ideal formüle uygunsam hem mekanik bir modele hem de istatistikî bir modele ihtiyaç olur.

Somut yapılar, biçimsel özellikleri kuruluşlarına giren unsurlara bağlı olmadan karşılaştırılabilen modeller haline getirilemeseydi hiç bir fayda sağlamazlardı. Yapı sorunlarıyla uğraşan kimseye düşen, gerçekliğin kendi görüş açısından stratejik değer taşıyan, yani şu veya bu nitelikte modeller halinde ifade edilebilecek seviyelerini ayırtetmektir.

Bazı hallerde, aynı verileri, aynı anda değişik görüş açılarından ele almak, bu görüş açılarından herbirine bağlı modeller, yerine göre bazen mekanik bazen istatistikî de olsa söz konusu olabilir. Müsbet bilimler ve tabiat bilimlerinde buna benzer durumlar olur; gerçekten incelenen fizik cisimler sayı bakımından fazla değilse hareket halindeki cisimler teorisi mekanikle ilgili olur. Ancak bu sayı belli bir büyüklüğü aşarsa termodinamik bilimine başvurmak, yani önceki mekanik modelin yerine istatistikî bir model koymak gerekir. Bunu yaparken her iki durumdaki olayların niteliği değişmiş değildir.

Buna benzer durumlar insan ve toplum bilimlerinde de sık sık ortaya çıkmaktadır. Örneğin, intiharı ele alalım: İntihar olayı iki ayrı perspektif içinde incelenebilir. Bireysel olayların çözümlemesi, mekanik intihar modelleri denilebilecek modellerin kurulmasına yardımcı olabilir, bu modellerin unsurlarını, intihar edenin şahsiyet tipi, üyesi bulunduğu aslı ve tâli grupların özellikleri v. s. gibi faktörler teşkil eder. Bunların yanısıra, belli bir sürede, bir veya bir çok toplumda veya çeşitli aslı ve tâli gruplarda, v.s.'de ortaya çıkan intihar olaylarının sıklığına dayanan istatistikî modeller de bulunabilir. Seçilen perspektif ne olursa olsun her seferinde bu yolla intiharın yapısıyla ilgili incelemelerin anlamlı olacağı, yani 1. birçok intihar şekilleri, 2. çeşitli toplumlar ve 3. çeşitli sosyal olaylar bakımlarından karşılaştırılmaları mümkün modeller kurmaya imkân veren seviyeler soyutlanmış olacaktır. Görüldüğü gibi bilimsel ilerleme, yalnız her seviye için ayırıcı özellikler taşıyan sabitlerin bulunması yoluyla değil, aynı zamanda belirli olayların incelenmesinin stratejik değer taşımaya devam edeceği henüz tesbit edilmiş seviyelerin soyutlanmasıyla da olmaktadır. Yeni bir araştırma alanının yani bütünü içinde ele alınan hastanın ruhî hayatına bağlı modeller kurma imkânını bulmuş olan psikanalizin ortaya çıkmasıyla beliren de işte budur.

Bu düşünceler yapı incelemelerini nitelendiren ikiliği (insanın içinden çelişmeyi demek geçmektedir) daha iyi anlamağa yardım edeceklerdir. Yapılması gereken herşeyden önce anlamlı seviyeler soyutlamak olup bu da olayların kesilip biçilmesini gerektirmektedir.

Bu açıdan her yapı incelemesi, bütün diğer yapı incelemelerinden ve aynı olaylar hakkında başka yöntemlerle yapılan diğer araştırmalardan ayrı, bağımsız ve özerk olduğu savındadır. Oysa araştırmamızın faydalı bir tek yönü vardır; o da biçimsel özellikleri karşılaştırma ve açıklama bakımlarından başka stratejik seviyelere bağlı başka modellerin özelliklerine indirgenebilen modeller kurmaktır. Ancak bu şekilde davranılırsa komşu bilimlerdeki bölmeleri yıkmayı ve bunlar arasında gerçek bir işbirliği kurmayı umabiliriz.

Bunu bir örnekle gösterebiliriz. Tarihle etnoloji arasındaki ilişkiler sorunu son zamanlarda birçok tartışmalara yol açmıştır. Buna yöneltmiş eleştirilere rağmen (6) zaman kavramının bu tartışmanın merkezini teşkil etmediği fikrinde ısrar etmekteyim. Ne var ki iki bilim dalını birbirinden ayırtan unsur tarihe özge bir zaman perspektifi değilse nedir? Buna cevap verebilmek için önceki paragraftaki düşüncelere dönmek, tarih ve etnolojiyi diğer sosyal bilimlerdeki yerlerine oturtmak gereklidir.

Tarih ve etnografi sosyoloji ve etnolojiden, herşeyden önce ilk iki bilimin vesikaların toplanması ve düzenlenmesiyle uğraşmalarıyla, son iki bilimin bu vesikalardan hareketle ve bunlar vasıtasıyla kurulan modelleri incelemeleriyle ayrılırlar.

İkinci olarak etnografi ve etnoloji, sonunda mekanik modellere ulaşan aynı araştırmanın iki ayrı aşaması oldukları halde tarih (ve genellikle tarihe yardımcı bilimlerde) sınıflandırılan öteki bilimlerde) sonunda istatistikî modellere ulaşır. Demek oluyor ki bu

(6) Bu tartışmalarla ilgili olarak bak., C. Lévi - Strauss, *Antropologie, Structurale, Histoire et Etnologie*, Plon, 1958, bölüm 1.; *Race et Histoire*, Paris, 1952. Bu eserler şu yazarlar tarafından eleştirilmiştir : C. Lefort, *L'Echange et la lutte des hommes*, *Les Temps Modernes*, Şubat 1951; *Socités sans histoire et historicité*, *Cahiers internationaux de Sociologie*, Cilt 12, 7 nci yıl, 1952; Jean POUILION, *L'Oeuvre de Claude Lévi - Strauss*, *les Temps Modernes*, Temmuz 1956; Roger BASTIDE, *Lévi - Strauss ou l'ethnologue «à la recherche du temps perdu»*, *Présence Africaine*, Nisan - Mayıs 1956; G. BALANDIER, *Grandeur et Servitude de l'ethnologue*, *Cahiers du Sud*, 43 ncü yıl No. 337, 1956.

dört bilim arasındaki ilişkiler, biri (başlangıçtaki girişimin niteliği olarak) ampirik gözlemle model kurma, öteki varış noktasından bakılırsa modellerin mekanik veya istatistikî olmaları bakımlarından iki karşıtlığa indirgenebilir. Her karşılığın ilk terimine keyfi olarak +, ikinci terimine — işaretini verelim:

Tarih Sosyoloji Etnografi Etnoloji

Ampirik gözlem/Model kurma	+	—	+	—
Mekanik Model/İstatistikî Model	—	—	+	+

Böylelikle hepsi zorunlu olarak bir zaman perspektifi benimsemek durumunda olan sosyal bilimlerin iki zaman kategorisi kullanılmasıyla birbirlerinden ayırtedildikleri anlaşılır.

Etnoloji, «mekanik,» yani geriye döndürebilir ve birikmez bir zaman kullanır: baba soyuna dayanan bir hısımlık sistemi modelinde bu modelin ötedenberi baba soyuna dayanıp dayanmadığını, bundan önce ana soyuna dayanan bir sistemin veya bu ikisi arasındaki bütün seri dalgalanmalardan herhangi birisinin gelmiş olup olmadığını gösteren hiç bir şey yoktur. Buna karşılık tarihin kullandığı zaman «istatistikî»dir: bu zaman geri döndürülemez, belli bir yönelişi vardır. Bugünkü İtalyan toplumunu Roma Cumhuriyetine döndürebilecek bir gelişme termodinamiğin ikinci kanununa bağlı süreçlerin geri döndürülebilir olmaları kadar akıl dışı bir şeydir.

Yukarıdaki bu tartışma, zamanın rol oynamadığı sosyal yapı kavramı ile zamanın müdahalesi beklenen sosyal düzen kavramı arasındaki Firth'in teklif ettiği ayırmayı kesinlikle ortaya koymaktadır. (1951, 8. 40).

Aynı durum Boas'cı gelişimcilik aleyhtarları (anti - évolutionisme) ile M. Leslie White (1949) arasındaki uzayıp gitmiş olan tartışma konusunda da görülmektedir. Boas ve okulu herşeyden önce gelişim (évolution) kavramının hiç bir «heuristique» rol oynamadığı mekanik modellerle uğraşmışlardır. Bu kavram, ilgili olduğu unsurlar yalnız mekanik modeller kullanan bir «kültürel» tipoloji şeklinde formüle edilmemiş olmak sıfatiyle sosyoloji ve tarihte tam bir anlam taşır. Oysa içinde işe karıştıkları (tıpkı değişik birleşimler içinde belirerek istatistikî modellerden başka bir şey olmayan ırk tiplerine yol açabilen özdeş genler - gènes - gibi) oldukça derin bir seviyede soyutlamak gerekir. Uzun istatistik serileri ku-

rabilmek de zorunludur. Bu durumda Boas ve okulu gelişim kavramını reddetmekte haklıdır: bu kavram onların kullandıkları tek şey olan mekanik modeller seviyesinde anlamlı olmadığı gibi M. White da, hasımları gibi mekanik modeller kullandığı için gelişim kavramını yeniden işin içine soktuğunu ileri sürmekte haksızdır. Gelişimciler mekanik modellerin yerine istatistikî nitelikte yani unsurları bileşimlerinden ayrı olan ve yeteri kadar uzun bir süre özdeş kalan modeller koydukları takdirde durumlarını daha büyük bir kolaylıkla sağlama bağlayabileceklerdir. (7)

Mekanik model istatistikî model ayırımının başka bir yararı daha vardır: yapı araştırmalarında karşılaştırma yönteminin rolünü de aydınlatmayı mümkün kılmaktadır. Radcliff - Brown da Lowie de bu rolün önemini gözlerinde büyütmüşlerdir. Radcliff - Brown şöyle demektedir (1952, s. 14):

«Genellikle sosyolojinin tümünden gelim yöntemini kullanan bir bilim olduğu ileri sürülmüştür. Gerçekten tümünden gelim yöntemi, özel örneklerden genel örneklere ulaşmayı mümkün kılan mantık işlemidir. Öyle anlaşılmaktadır ki bazen profesör Evans - Pritchard, karşılaştırma, sınıflama ve genelleştirme yollarına başvuran mantıktaki tümünden gelim yönteminin toplumsal hayata ve beşerî olaylara uygulanamayacağını düşünmektedir. Bana gelince, ben, etnolojinin büyük sayıda toplumun sistemli ve karşılaştırmalı bir şekilde incelenmesine dayandığı düşüncesindeyim.»

Daha önceki bir çalışmasında Radcliff - Brown dinle ilgili olarak şunları söylemekteydi (1945, s. 1):

«Din sosyolojisinde uygulanan deneyim yöntemi (Méthode experimental), varsayımlarımızı bağlı oldukları toplumlarla karşılaştırılan yeterli sayıda birbirinden farklı dine veya özel dinî mezhebe bakarak denememiz gerektiğini öğretmektedir. Böyle bir girişim tek bir araştırmacının yetenekleri üstünde olduğu için bir çok araştırmacının işbirliğini gerektirmektedir.»

Lowie de aynı anlayışla «etnoloji yayınları hiçbir deneyimsel temele dayanmayan korelasyonlarla doludur» diyerek başlamakta (1948 a, s. 38) ve «Genellemelerimizin tümünden gelim temelini geniş-

(7) Zaten Çağdaş biyolojik gelişmecilik J. B. S. Haldane, G. G. Simpson'un eserlerinde işte böyle gelişmektedir.

letmek» zorunluğu üzerinde ısrarla durmaktadır (1948 a, s. 68). Görüldüğü gibi her iki yazar da etnolojiyi tümünden gelim temeline oturtmak konusunda anlaşmakta; bu konuda yalnız:

«Bir kanun iyi yürütülmüş bir deneyimle doğrulanmışsa bu doğrulanma evrensel bir şekilde geçerlidir» (1912, s. 593) diyen Durkheim'den ayrılmakla kalmamakta, aynı zamanda Goldstein'la da ayrı görüşler taşımaktadırlar. Daha önce de görüldüğü gibi Goldstein aynı zamanda «yapı yönteminin ilkeleri» denilebilecek ilkeleri en açık şekilde formülleştirmiş, oldukça genel bir görüş açısından hareket ederek bunları başta yararlı olacaklarını düşündüğü sınırlı alanın ötesinde de geçerli kılmıştır. Goldstein, her özel durumu ayrıntılı bir şekilde inceleme gereğinin, bu şekilde ele alınabilecek özel durum sayısını sınırlandırma zorunluğunu doğuracağını göstermiştir. Böyle olunca, bu kadar dar bir temele dayanarak bütün geri kalan durumlar için de geçerli hükümlere varırken çok özel durumlara bağlı kalmak tehlikesine düşülmemekte midir? Buna şu cevabı vermektedir (1951, s. 25):

«Bu itiraz gerçek durumu tamamen bir yana bırakmaktadır: ilk olarak - çok büyük sayıda da olsa - olayların birikmesi, bunlar eksikli tesbit edilmişse hiç bir şeye yaramaz, olayların şu andaki akışlarını öğrenmeyi sağlamaz... Kesin hükümler vermek imkanını sağlayan halleri seçmek gerekir. Ancak böyle olursa bir durumla ilgili olarak yapılan tesbitler bütün diğerleri için de geçerlidir.»

Bu hükmü sırtlamayacak pek az etnolog çıkar. Ne varki Goldstein'in ortaya koyduğu şu dilemanın bilincine tam bir şekilde varmadan yapılan yapı araştırması boş bir gayret olacaktır: ya çok sayıda örnek olayı her seferinde yüzeyde kalarak ve önemli sonuçlara ulaşmadan incelemek; ya da bile bile az sayıda örnek olayın derin bir çözümlenmesine girişmek ve böylece başarılı bir deneyimin bir isbat değeri taşıdığını göstermek.

Bu kadar çok etnologun karşılaştırma yöntemine bağlanması nasıl izah edeceğiz? Burada da mekanik ve istatistikî modeller kurmak ve incelemek için kullanılan teknikleri karıştırıyor değil mi? Durkheim'la Goldstein'in mekanik usullerle ilgili tutumlarına karşı söylenecek söz yoktur. Buna karşılık istatistik olmadan, yani çok sayıda olay toplanmadan istatistikî model kurulamayacağı aşikârdır. Ancak istatistikî bilgi olsa bile bu yönteme gene de karşılaştırmalı yöntem denilemez; çünkü bu yöntemde toplanan olayların bir anlam taşıyabilmeleri için aynı tipte olaylar olmaları gere-

kir. Dönüp dolaşıp aynı seçmeye gelinmektedir: tek bir örnek olay alınacak ve derinlemesine incelenecektir; tek fark bu örnek olayın sınırlarının belirtilmesinde, biçiminde olacak; olayı kuran unsurlar (benimsenmiş olan patrona bakılarak) tasarlanan model, veya başka bir modelin ölçeğine uyacaktır.

Buraya kadar doğrudan doğruya sosyal yapı kavramının niteliğiyle ilgili bazı ilke sorunlara bir açıklık getirmeye çalıştık. Şimdi artık belli başlı araştırma tiplerinin bir envanterini yapmak ve varılmış sonuçlardan bazılarını tartışmak daha kolay olacaktır.

II. Sosyal Morfoloji veya Gurup Yapıları

Bu ikinci kısımda «Gurup» denilince anlaşılması gereken sosyal gurup olmayıp olayların kendi aralarında guruplaşma şekilleridir. Gene ilk kısımdan anlaşıldığı üzere yapı araştırmalarının konusu modeller yardımıyla sosyal ilişkilerin incelenmesidir.

Ancak sosyal ilişkiler, içinde buldukları referans sistemini teşkil eden bir ortak çevre dışında tasarlanamazlar. Zaman ve mekân sosyal ilişkileri tek başlarına veya toplu halde düşünmeyi olanaklı kılan iki referans sistemidir. Bu zaman ve mekân boyutlarını öteki bilimlerde kullanılan zaman ve mekân boyutlarıyla karıştırmamak gerekir. Bunlar birer «sosyal» mekân, «sosyal» zaman teşkil ederler; bu demektir ki bunların içinde yer alan sosyal olayların özelliklerinden başka özellikleri yoktur. İnsan toplumları, özel yapılarına göre bu boyutları birbirlerinden çok farklı tasarlamışlardır. Bu durumda etnolog, alışkın olmadığı zaman ve mekân tipleri kullanmak ve hattâ o sıra karşılaştığı ihtiyaç sebebiyle bunları icat etmek zorunda kaldığı için endişelenmemelidir.

Zaman akımının, yapılan araştırma açısından en büyük stratejik önemi taşıdığı için esas olarak tesbit edilmiş olan seviyeye göre geri çevrilebilir nitelikte veya belli bir yön sahibi olduğunu daha önce görmüştük. Başka durumlarla da karşılaşılabılır: gözlemcinin zamanından ayrı ve sınırsız bir zaman; gözlemciye has (biyolojik) zamanın fonksiyonu olan sınırlı bir zaman; çözümlenebilir veya kendi aralarında özdeş parçalara bölünmemiş veya özgül (specifique) zaman, v.s. gibi... Evans - Pritchard, gözlemcinin, kendi zamanı ile tarih, efsane, mitoloji gibi başka kategorilere bağlı zamanlar arasındaki nitel farklılıkları bu tipin biçimsel özelliklerine indirgeyebileceğini göstermiştir (1939, 1940). Bir Afrika toplumunun incelenmesinin telkin ettiği bu çözümleme bizim toplulumuza da uygulanabilir (Bernot ve Blancard, 1953).

Mekâna gelince, ilkel nitelikteki büyük sayıda toplumun yapısını yorumlayabilmek için gerekli değişik mekân özelliklerini ilk olarak tasvir eden Durkheim ve Mauss olmuştur. (1901 - 1902). Fakat onlar da - bugün artık hor görülen - Cushing'den ilham almışlardır. Gerçekten Frank Hamilton Cushing'in eserinde ona yapı araştırmalarının büyük öncüleri arasında Morgan'ın sağında bir yer sağlayacak önemde bir derinlik ve bir sosyolojik keşif vardır. Tasvirlerinde göze çarpan boşluklar, yanlışlıklar, gözlemlerinin izin verdiği «aşan yorumlar» yapmış olduğu şeklinde kusur bulmalar, Cushing'in Zuni toplumunu somut bir şekilde tasvir etmekten çok bu toplumun yapısını ve işleyiş mekanizmasını açıklamaya yarıyacak bir model geliştirmek (ünlü yedi kısma bölme) istemiş olduğu anlaşılınca daha doğru nisbetlere kavuşurlar.

Sosyal zaman ve mekânı, ölçeğe göre de ayırtetmek gerekir. Etnolog bir «makro - zaman,» bir de «mikro - zaman»; bir «makro - mekân» bir de «mikro - mekân kullanır. Yapı araştırmalarının kategorilerini, tam bir meşruiyet içinde tarih öncesi biliminden de, arkeolojiden de, yayımcı (diffusioniste) kuramdan da, Lewin'in temellerini attığı psikolojik topolojiden de, Moreno'nun sosyometrisinden de alır. Çünkü aynı tipte yapılar son derece farklı zaman ve mekân seviyelerinde tekrarlanmakta olabilir; bir istatistikî modelin (örneğin sosyometride geliştirilmiş olanlardan birinin) uygarlıklar tarihinde doğrudan doğruya bu alandaki olaylara dayanan bir modelden daha yararlı çıkmaması için de hiç bir sebep yoktur.

Şu halde «fonksiyonalist» geçinenlerin halâ inandıkları şekilde tarihî ve coğrafî mülâhazaların yapı araştırmalarında hiç bir değeri olmadığı fikrinin bizimle bir ilişkisi yoktur. Bir fonksiyonalist yapı kavramına inanan birisinin zıddı olabilir; Malinowski örneği bunun delilidir. Buna karşılık G. Dumezil'in (8) eseri ve A. L. Kroeber örneği (ki Kroeber uzun zaman mekânda dağılma konularıyla uğraştığı halde akli yapı sorunlarına son derece yatkındır) tarih yönteminin strüktürcü bir tavırla asla uzlaşmaz olmadığını isbat etmektedir.

Ne var ki senkronik olaylar, diakronik olaylardan daha kolay incelenmelerine imkân veren nisbî bir bağdaşıklığa (homogénéité) sahiptirler. Bu sebeple morfoloji alanında en elverişli araştırmaların sosyal mekânın nitel, ölçüye gelmez özellikleriyle, yani sosyal

(8) Dumezil, G., L'Héritage ind o . européen à Rome, Paris, 1949'da özetlenmiş.

olayların harita üzerindeki dağılışı şekilleri ve bu dağılışa bağlı sabitlerle ilgili olmasına şaşmamak gerekir. Bu bakımdan «Chicago» okulu ve bu okulun şehir ekolojisi alanındaki çalışmaları kısa zamanda hayal kırıklığına yol açan büyük ümitler uyandırmıştı. Ekoloji sorunları bu sempozyumun başka bir bölümünde tartışılmıştır (8), bu sebeple ben, ekoloji kavramlarıyla sosyal yapı arasındaki ilişkilere dokunup geçeceğim. Her iki halde de sosyal olayların mekândaki dağılışı ele alınmaktadır; ancak yapı araştırmaları yalnız sosyolojik nitelikteki mekan kadrolarıyla, yani jeoloji, iklim, fiziyografi vs., gibi doğal faktörlere bağlı olmayan kadrolarla ilgilenmektedir. Bu durumda şehir ekolojisi araştırmaları adı verilen çalışmaların etnolog için büyük önemi vardır: şehir mekânı, (sosyal olmayan bütün diğer bakımlardan) nitel özelliklerini doğrudan doğruya sosyal ve biçimsel faktörlere bağlamaya imkân verecek kadar sınırlı ve yeteri kadar bağdaşıktır (homogéne).

İç ve dış etkilerin paylarının güç ayırt edildiği karmaşık topluluklarda işe girişme yerine Marcel Mauss'ın yaptığı gibi (1924-1925)- etnologun deneyiminde en sık yer alan şu küçük ve nisbeten ayrı topluluklarla yetinmek daha akıllıca bir iş olurdu. Bu çeşitten bazı incelemeler vardır, ama bunlar nadiren tasvir seviyesini aşarlar; aştıkları zaman da bunu şaşırtıcı bir utangaçlıkla yaparlar. Hiç kimse grupların mekân içindeki görünüşleriyle sosyal hayatın başka yönlerine ait biçimsel özellikler arasında nasıl bir korelasyon bulunabileceğini ciddiyetle araştırmamıştır.

Ne var ki bir çok belge (özellikle bir yandan sosyal yapı öte yandan insanların yaptığı köy, kamp yeri gibi sabit tesisler arasındaki) bu çeşit korelasyonların gerçekliğini ve önemini göstermektedir. Yalnız Amerika'yı ele alacak ve Ova Kızılderililerinin kamp kurma şekillerinin her kabilenin sosyal düzenine göre farklı olduğunu hatırlatacağım. Doğu ve Orta Brezilya'daki Gé köylerinde külibelerin dairevî dağılışı da böyledir. Her iki örnekte de söz konusu olan, kültür ve dil bakımlarından oldukça bağdaşık bölgelerdir. Değişik sosyal yapılara bağlı değişik yerleşme tipleri veya değişik bölgeler karşılaştırıldığı zaman başka sorunlarla karşılaşılır; örneğin Gé köylerinin dairevî görünüşü ve Pueblo şehirlerinin paralel sokaklı görünüşü. Bu son şıkta ilginç değişikliklere tanıklık eden arkeoloji belgeleriyle diakronik bir incelemeye girişmek bile müm-

(9) Söz konusu olan Marston BATES'in Human Ecology, *Antropology To - Day*, dir.

kündür. Bir yandan eski yarı dairevî yapılardan şimdiki paralel yapılara geçişle köylerin vâdilerin diplerinden plâtolara nakli arasında bir ilişki var mıdır? Halkın mitolojilere göre çok sistematik olması gereken, oysa bugün tesadüfî gibi görünen klanlar arasındaki dağılışı nasıl değişmiştir?

Köylerin mekândaki görünüşlerinin ne sosyal organizasyonu bir ayna gibi daima yansıttığı ne de bunu sadakatla yansıttığı savını ileri sürüyor değilim. Böyle bir sav bir çok toplum bakımından temelsiz bir sav olurdu. Sosyal yapısıyla mekândaki görünüşü arasında (hattâ oldukça karanlıkta olsa) bir ilişki bulunan toplumlarda ortak bir taraf yok mudur? Hele mekândaki görünüşü sosyal yapısını kara tabloya çizilmiş bir diagram gibi yansıtanlar arasında. Gerçekte herşey nadiren görüldüğü kadar basittir Başka bir yerde (10) Bororo köyü plânının gerçek sosyal yapıyı değil, olayları yalınlayan ve hayalî olmakla birlikte yerli halkın şuurunda yer etmiş bir model ifade ettiğini göstermeye çalıştım.

Sosyal ve zihnî olayları nesnel belirişlerinden hareketle billûrlaşmış -denilebilecek- haricileşmiş şekilleri içinde incelemek imkânı vardır. Buna imkân veren yalnız köy plânları gibi mekândaki sabit görünüşler değildir. İstikrarsız fakat tekrarlanan görünüşler de aynı şekilde çözümlenebilir, eleştirilebilir. Dansta, törenlerde, v.s. deki görünüşler gibi. (11)

Grupların demografinin geleneksel ilgi alanı olan siyasal özelliklerine girmekle matematik ifadeye yaklaşılr. Oysa bir kaç yıldan beri değişik ufuklardan gelen -demograf, sosyolog, etnolog- araştırmacılar nitel denilebilecek bir yeni demografinin temellerini atmakla birleşmektedirler. Bu yeni demografi insan gruplarında göze çarpan ve amprik sebeplerle keyfî olarak tecrid edilmiş bulunan değişirliklerden çok birer bütün olarak ele alınan gruplar arasındaki anlamlı kesikliklerle ilgilenmektedir. Mlle. de Lestrangle'ın (12) dediği gibi, bu, «sosyodemografi» daha şimdiden sosyal antropoloji ile aynı seviyededir. Belki de birgün bütün araştırmalarımız zorunlu olarak ondan hareket edeceklerdir.

(10) Lévi - Strauss, *Antropologie Structurale*, Plon, 1958, Bölüm VII ve VIII.

(11) Örneğin A. C. Fletcher, *The Hako : a Pawnee Ceremony*, 22 nd *Annual Report, Bureau of American Ethnology*, II, 1904 de çizilmiş olan şemaya göre bir törenin çeşitli safhalarına bakıla.

(12) D. de LESTRANGE, *Pour une Méthode soci - démographique*, *Journal de la Société des Africanistes*, cilt 21.

Bu durumda etnologlar, şimdiye kadar gösterdiklerinden çok daha büyük bir ilgiyle yapı sorunlarından ilham alan demografi araştırmalarına eğilmek zorundadırlar : Örneğin sürekliliğini sağlayabilecek tecrid edilmiş asgarî topluluğun biçimsel özellikleriyle ilgili olarak Livi'nin yaptığı (13) veya Dahlberg'in buna yakın araştırmalarına ilgi göstermelilerdir. Çalışma konumuz olan topluluğun nüfusu Livi'nin asgarisine çok yakın, hattâ bazı hallerde ondan da aşağı olabilir. Üstelik bir sosyal yapının sürekliliği ve işleyiş tarzı ile nüfus sayısı arasında kesin bir ilişki de vardır. Grupların, bütün diğer mülâhazalardan bağımsız olarak doğrudan doğruya nüfusun mutlak sayısının fonksiyonu olan biçimsel özellikleri olamaz mı? Buna olumlu cevap verilirse ilk yapılacak iş bu özellikleri tesbit etmek ve başka yorumların peşine düşmeden bunlara bir yer ayırmaktır.

Bundan sonra yapılacak olan bir bütün olarak ele alınan gruba değil de onun alt - bütünlerine ve bunlar arasındaki ilişkilere ait sayısal özelliklerin anlamlı kesiklikler gösterdikleri ölçüde ele alınmasıdır. Bu bakımdan iki ayrı araştırma yönü etnolog için önem taşır :

I. Belirli bir bütün ele alındığı zaman şehirlerin mutlak büyüklükleri ile (nüfus sayısına göre hesaplanır) bunlardan her birinin düzenli bir bütün içindeki yerleri arasında bir korelasyon kurmağa ve hattâ unsurlardan birini diğerinden istidlâle imkân veren **rank - size** adlı ünlü şehir sosyolojisi kanununa bağlanan araştırma yönü (14).

(13) L. Livi, *Trattato di Demografia*, Padua, 1940 - 1941, ile *Considérations théoriques et pratiques sur le concept de «Minimum de population»*, *Population*, 4, Paris.

(14) Bir tiyatro uzmanı son günlerden birinde bana Louis Jouvet'in her tiyatro salonunun her akşam aşağı yukarı koltuk sayısı kadar seyirci alması, 500 luk bir salona 500, 2000 lik bir salona 2000 kişinin gitmesi, küçük salona gelenlerden pek azının geri dönmesi, büyük salonunsa hiç bir zaman dörtte birden daha fazla boş koltukla çalışmamasına şaşığını söyledi. Her salonda bütün yerler aynı değerde olsalardı bu önceden kurulu ahenk anlaşılmaz olurdu. Ne var ki en az iyi olan yerler kısa zamanda istenmez hal aldıkları için düzenleyici bir sonuç ortaya çıkmakta tiyatro seyircileri ya başka bir gün gelmeye ya da başka bir salona gitmeye karar vermektedirler. Bu olayın *rank - size law*'la aynı tipte olup olmadığını araştırmak ilgi çekici olurdu. Genel bir şekilde tiyatro olayının çokluk açısından incelenmesi : salonların sayı ve büyüklüklerinin şehirlerin büyüklükleri ve gelir eğrileriyle ilişkileri sosyal morfolojinin bazı temel sorunlarını çözmek için şimdiye kadar ihmal edilmiş elverişli bir araç sağlardı.

II. Bazı Fransız demograflarının Dahlberg'in meskûn bütünü-
nün mutlak boyutlarının aynı kanı taşıyanlar arasında yapılan ev-
lenmelerin sıklığına göre hesap edilebileceğini gösteren isbatına da-
yanan çalışmaları, (Dahlberg 1948). Sutter ve Tabah (1951), bu
şekilde Fransa'daki bütün illerdeki meskûn bütünlüklerin ortalama
büyüklüklerini hesap edebilmişler, böylece modern bir karmaşık
toplumun evlilik sistemini etnolog için erişilebilir hale getirmişler-
dir. Fransız meskûn bütünü-
nün «ortalama büyüklüğü» 1000'in bi-
raz altında bir sayıyla 2800'ün biraz üstünde bir sayı arasında de-
ğişmektedir. Görüldüğü gibi evlilik içi ilişkilere göre tanımlanan
bireyler ağı -modern bir toplumda bile- tahminlerin çok altında bir
büyüklükte olup, ilkel denilen toplumların en küçüklerinden pek
pek on defa daha büyük yani aşağı yukarı onlarla aynı büyüklükte-
dir. Bundan evlilik içi ilişkiler ağlarının mutlak büyüklük bakımın-
dan bütün insan toplumlarında aşağı yukarı sabit oldukları hük-
müne mi varmalıdır? Buna olumlu cevap verildiği takdirde bir
toplumun karmaşık niteliği, ilkel bağımsız toplulukların genişleme-
sinden sabit bağımsız toplulukların daha büyük fakat başka çeşit
sosyal bağlarla (ekonomik, politik, fikrî) nitelenen bütünler için-
de birleşmelerinden doğuyor demek olur.

Suter ile Tabah aynı zamanda küçük isolat'ların yalnız dağlık
mıntakalar gibi en uzak bölgelerde bulunmayıp aynı zamanda (ve
hattâ daha çok) büyük iskân bölgelerinde ve bunların civarında bu-
lunduklarını da göstermişlerdir : (Lyon'la) Rhône, (Bordeaux ile)
Gironde ve (Paris) ile Seine illeri her biri için 740, 910 ve 930 luk
(isolat)'larıyla listenin sonunda yer almaktadırlar. Hemen hemen
tamamen Paris ve banliyösüyle aynı şey demek olan Seine ilinde
aynı baba kanını taşıyanlar arasındaki evlenme nisbeti çevredeki
bu niteliği ağır basan 15 ilden daha yüksektir.

Bütün bunların çok büyük önemi vardır : Etnolog, bu çalışma-
lar sayesinde modern ve karmaşık bir toplumdan çoğunlukla ince-
leme konusu yaptığı birimlerle aynı nitelikte daha küçük birimler
bulma umudunu besleyebilir. Bununla birlikte demografi yönte-
mini etnolojik bir açıdan bir tamlığa kavuşturmak gereklidir. So-
run isolat'ların mutlak boyları konusuyla çözülmüş olmamaktadır;
evlilik dönemlerinin uzunluklarının da tesbiti gerekmektedir; nis-
betleri unutmamak kaydıyla denilebilir ki küçük bir isolat uzun dö-
nemlerden meydana gelen isolat'yla aynı büyüklükte bir ağ teşkil
edebileceği gibi büyük bir isolat da (tıpkı örgüsü ilmikli bir köylü

etekliği gibi) kısa dönemlerden meydana gelebilir. (14). Bu durumda ise şecere tabloları çıkarmak zorunlu olur, yani demograf, yapı sorunlarına eğilen biri de olsa etnologun yardımından vazgeçemez.

Bu işbirliği, bu defa kuramsal nitelikte olan bir başka sorunu aydınlatmağa da yarayabilir. Söz konusu olan, kültür kavramının şu son yıllarda İngiliz ve Amerikan etnologları arasında şiddetli tartışmalara yol açan geçerliği ve şumulü sorunudur. Kendilerini özellikle kültür incelemelerine vermekle Atlantik ötesindeki etnologlar -Radcliff - Brown'ın da yazmış olduğu gibi- bir «soyutlamayı nesnelleştirmiş» olmuyorlar mı? İngiliz üstadın fikrine «Avrupa kültürü fikri de tıpkı şu ya da bu Afrika kabilesinin kültürü gibi bir soyutlamadır.» Sınırsız bir sosyal ilişkiler serisiyle birbirlerine bağlı beşerî varlıkların dışında mevcut hiç bir şey yoktur. (Radcliffe - Brown, 1940 b). Lowie ise (1962, s. 520 - 521) «yersiz münakaşa» diye cevap verir. Tartışma zaman zaman ortaya çıktığına göre o kadar da yersiz olmamalı.

Bu açıdan kültür kavramını genetik ve demografik bir kavram olan «isolat» ile aynı plâna yerleştirmekte büyük fayda vardır. Araştırma açısından başkalarına göre anlamlı ayrılıklar gösteren bir etnografik bütüne kültür demektediriz. Kuzey Amerika ile Avrupa arasında anlamlı ayrılıklar bulmak istersek bunları farklı kültürler gibi ele almamız gerekir; fakat ilginç -örneğin- Paris ile Marsilya arasındaki anlamlı ayrılıklar üzerinde toplanırsa bu iki meskûn bütün geçici olarak iki kültür bütünü gibi incelenebilir. Yapı araştırmalarının amaçları bu gibi ayrılıklara bağlı **sabitleri** bulmak olunca, kültür kavramının söz konusu araştırma tipinin fonksiyonu olarak kalmakla birlikte nesnel bir gerçekliğe de teka-kül edebileceği görülür. Zaman ve mekân içinde nesnel bir şekilde belirtilmiş olmak şartıyla aynı insan koleksiyonu aynı zamanda evrensel, kıtasal, ulusal, bölgesel, yerel v.s. ailevî, meslekî, dinî, siyasî v.s. gibi bir çok kültür sisteminin etkisi altında olabilir.

Ne var ki pratikte bu nominalizm fazla ileri götürelemez. Gerçekten kültür terimi, sınırlarının aşağı yukarı tekabül ettiği tecrübeyle sabit anlamlı bir ayrılıklar **bütünü**nü bir arada toplar-

(15) Bu iki durumdan biri ana soyu (uzun dönem) öteki baba soyu (kısa dönem) tipinde evliliklere tekabül ederler. Bu konuda bak. C. Lévi - Strauss, *les Structures Élémentaires de la Parenté*, bölüm XXVII. Bu örnek, yalnız sayısal düşüncelerin yetersizliklerini göstermektedir. Buna nitel bakımdan farklı yapı araştırmalarını da katmak gerekir.

mak için kullanılır. Bu mütekabiliyetin hiç bir zaman mutlak olmaması, hiç bir zaman bütün seviyelerde gerçekleşmemesi kültür kavramını kullanmamızı yasaklamamalıdır; bu kavram etnolojinin temel kavramlarından olup demografide «isolat'»nın sahip olduğu «heuristique» değere sahiptir. Mantıken her iki kavram da aynı tiptedir. Zaten kültür kavramını muhafaza etmeye bizi bizzat fizikçiler teşvik etmektedirler; değil mi ki N. Bohr, şunları yazmaktadır : «-İnsan kültürleri arasındaki geleneksel farklar, bir çok bakımlardan fizikî deneyimin farklı fakat eş değerdeki tasvir edilmiş şekillerine benzemektedir.» (1939, s. 9.)

III. — Sosyal Statik Veya Komünikasyon Yapıları

Bir toplum komünikasyon halindeki bireyler ve gruplardan meydana gelir. Bununla birlikte komünikasyonun varlığı ve yokluğu mutlak bir şekilde tanımlanamaz. Komünikasyon toplumun sınırlarında sona ermez. Kati sınırlardan çok, komünikasyonun zayıfladığı ve biçiminin bozulduğu, ortadan tamamen kalkmadan bir asgari seviyeye indiği eşikler söz konusudur. Bu durum, (içerde de dışarda da) halkın farkında olmasına yol açacak kadar anlamlıdır. Ancak toplumun sınırlarının tesbiti, yalnız yeteri kadar sabit ve belirli durumlarda gerçekleşen bir şart olan bu bilincin saydamlığını gerektirmez.

Her toplumda komünikasyon en az üç seviyede göze çarpar : Kadın alış verişi; mal ve hizmet alış verişi; mesaj alış verişi. Bu sebeple hısımlık sistemi, ekonomik sistem ve dil sistemi araştırmaları bazı bakımlardan birbirini andırırlar. Üçü de aynı yönleme bağlıdır; aralarındaki fark ortak bir evren içinde her birinin yerleşmeyi uygun bulduğu statejik seviyededir. Hatta buna ek olarak evlilik ve hısımlık kurallarının bir dördüncü komünikasyon tipini tanımladıkları söylenebilir. Bu komünikasyon tipi phénotype'ler arasındaki gelir alışverişi. Şu halde kültür yalnız kendisine has komünikasyon şekillerinden (dil gibi) ibaret olmayıp aynı zamanda, belki de daha açık - ister tabiat ister kültür plânında ortaya çıksınlar bütün geri kalan «komünikasyon ayrımlarına» uygulanan **kuralardan** meydana gelir.

Hısımlık sosyolojisi, ekonomi ve dil bilimleri arasında bulunduğu söylenen benzerlikten başka bunlar arasında bir de fark vardır; bunlar aynı mikyasta değildirler. Belirli bir toplumdaki komünikasyon yüzdesi açısından bakılırsa iç - evlilikler ve mesaj komünikasyonları arasında çoklukları bakımından iki koyu sıvının ara-

larındaki zor aşılır bölmeyi osmoz yoluyla geçen büyük moleküllerle katod tüplerinden yayılan elektronlar arasındaki fark gibi bir komünikasyondan ritmi son derece hızlı bir komünikasyona geçilmiş olunur. Bu farkı açıklamak zor olmasa gerek : Evlilikte komünikasyonun öznesi de nesnesi de hemen hemen aynı niteliktedir (biri kadın öteki erkek); oysa konuşma dilinde konuşmakta olan kimse hiç bir zaman sözleriyle karışmaz. Görüldüğü gibi burada iki tezat vardır : **Kişi ve sembol, değer ve işaret.** Niçin ekonomik komünikasyonların öteki iki komünikasyona göre ortalama bir durumda olduklarını anlamak şimdi artık daha kolaydır. Mal ve hizmetler kişi değildirler (kadınlar gibi), **amma dil unsurlarından farklı olarak ta değer niteliğindedirler.** Amma bunlar ne sembol ne de işaret oldukları halde gene de ekonomik sistem belli bir karmaşılık derecesine erişince bunları değiş tokuş edebilmek için sembol ve işaretlere ihtiyaç duyulur.

Sosyal komünikasyonu anlayış tarzımızın üç sonucu olacaktır :

1. Ekonomi bilimiyle sosyal yapı incelemeleri arasındaki ilişkiler daha iyi bir şekilde tanımlanabilir. Bugüne kadar etnologlar ekonomi bilimine karşı çok güvensiz olmuşlardır. Bu durum her iki disiplin arasındaki her yakınlaşmada ortaya çıkan yakın ilişkilere rağmen böyle sürüp gitmiştir. Mauss'un yenilikler getiren çalışmalarından (1904 - 1905, 1923 - 1924) Malinovski'nin **kula** konusundaki (1922) -Malinovski'nin şaheseri- kitabına kadar bütün araştırmalar, etnoloji kuramının ekonomik olayları çözümleyerek hesaba katabileceği en güzel düzenliliklerinden bazılarını bulabildiğini göstermişlerdir.

Ne var ki ekonominin içinde geliştiği kesin doktrin tartışmalarıyla, çalın satmalarla, gizli öğretilerle dolu hava etnologu yıldıracaktı. Ekonominin gereksiz soyutlamalara kaçtığı savının kaynağı burdadır. Gerçekten gözlenebilir somut insan topluluklarının yaşayışlarıyla değer, fayda ve kâr gibi kavramların ne gibi bir ilgisi olabilirdi ki?

Neumann ve Morgenstern (1944) tarafından teklif edilmiş olan ekonomik sorunların yeni formülasyonu iktisatçı ve etnologları bilâkis işbirliğine teşvik edecekti. Her şeyden önce her ne kadar bu yazarlarda ifadesini bulduğu şekliyle ekonomi bilimi kesin bir ifade peşinde ise de konusu artık soyut kavramlar olmaktan çı-

kıp amprik işbirliği ve rekabet ilişkileri şeklinde göze çarpan somut bireyler ve guruplar halini almıştır. Böyle bir yaklaştırma ne kadar beklenmedik birşey olursa olsun bu şekilcilik marksist düşüncenin bazı yönleriyle birleşmektedir.

İkinci olarak bu sebeple bu alanda etnoloji ve mantığın -şüphesiz çok değişik alanlarda- kullandığı mekanik modellere benzeyen ve bu ikisi arasında bir yer tutması gereken modellerle ilk defa olarak karşı karşıya gelmekteyiz. Von Neumann'ın modelleri oyun kuramından gelmekte fakat etnologların hısımlık konusunda kullandıklarına benzemektedirler. Nitekim Kroeber çok daha önceleri bazı sosyal kurumları «uygulamalı çocuk oyunlarına» benzemişti. (1942, s. 215).

Doğruyu söylemek gerekirse toplum oyunları ile evlenme kuralları arasında büyük bir fark vardır : Toplum oyunlarının amacı her oyuncuya başta verilmiş olan bir istatistikî düzenlilikten hareketle kendi çıkarı için elinden geldiği kadar büyük diferansiyel sapmalar elde etme imkanı sağlamaktır. Evlilik kuralları tam aksi yönde işlemektedir : Bireyler ve kuşaklar arasındaki diferansiyel değerlere rağmen bir istatistikî düzenlilik kurmak yönünde. Evlilik kuralları için aynı oyunun tersine oynanmasıdır da denebilir ve bu durum aynı metodların uygulanmasına engel teşkil etmez.

Zaten her iki halde de bir defa kurallar belirlendikten sonra her birey ve gurup oyunu aynı şekilde oynamaya yani kendi avantajlarını başkalarının zararına olacak şekilde artırmaya çalışır. Evlilik plânında bu daha çok kadına sahip olarak veya sosyal, ekonomik ve estetik ayraçlara göre daha arzu edilir bir eş elde ederek olur. Şekilci sosyoloji romansılığın kapısında durmaz duygu ve davranışların karışık yollarından kaybolmaktan korkmadan içeriye girer. Von Neumann poker oyununda blöf gibi o derece incelikli, sanılabileceği gibi o kadar sübjektif bir davranışı açıklayan bir matematik kuram ileri sürmemiş midir? (Von Neumann ve Morgenstern, 1944, s. 186 - 219).

2. Eğer bir gün sosyal antropoloji, iktisat ve linguistik bilimleri birleşip bir değiş tokuşlar bilimi halinde yeni ve ortak bir bilim dalı ortaya çıkarırlarsa bu bilim her şeyden önce **kurallardan** meydana gelecektir. Bu kurallar kumanda ettikleri oyundaki tarafların niteliklerine göre (ister bireyler ister guruplar olsun) değişmezler. Neumann'ın dediği gibi (op. cit., s. 49) : «Oyun kendisini tanımlayan kurallardan ibarettir.» İşin içine katılabilecek başka kavramlar da vardır : Oyun partisi, hamle, seçme ve strateji gibi

(16). Bu açıdan bakılırsa oyuncuların niteliklerinin hiç bir önemi yoktur, önemli olan bir oyuncunun ne zaman seçme yapabileceği ne zaman yapamayacağını bilmektir.

3. Bu suretle hısımlık ve evlilik incelemelerine komünikasyon kuramından elde edilen kavramlar katılmış olur. Bir evlilik sisteminin «bilinebilirliği» gözlemcinin belirli bir talibe kıyasla herhangi bir kimsenin evlenme statüsünü (yani evlenebileceği, evlenemeyeceği, evlenmesi beklenen kimseyi) tanımlamak için sahip olduğu alternatifler sayısının fonksiyonudur. Yarı yarıya egzogamik bir evlenme sisteminde bu enformasyon birime eşittir. Bir Avustralya tipolojisinde ise evlenilebilir sınıfların sayısının logaritmasıyla artar. Kuramsal bir «panmixie» sisteminde herkesin herkesle evlenebileceği bir sistemde evlilikle ilgili her seçme diğerlerinden bağımsız olacağı için hiç bir boş söze yer yoktur. Bunun tam aksine evlilik kuralları söz konusu sistemin tumturaklı söz kalabalığını teşkil ederler. Bunun gibi, aralarında evlilik münasebetleri kurulan belirli bir insan topluluğundaki «serbest» seçmelerin yüzdesi de (tam kesinlikle serbest olmayıp varsayımla ortaya konmuş bazı şartlara göre serbest) hesap edilebilir ve bunun mutlak ve nisbi «antropie» sine sayısal bir değer debilebilir.

Bu durumda ortaya yeni bir imkân çıkmaktadır: İstatistikî modelleri mekanik modeller haline getirmek ve bunun tersi. Bu demektir ki demografi ile etnoloji arasındaki hendek doldurulacak ve hem öngörü hem de eyleme yol gösteren bir kuramsal dayanak elde edilecektir. Kendi toplumumuzu örnek olarak alalım: Bizim toplumumuzda serbestçe bir eş seçmeyi önliyen üç faktör vardır: a) Yasaklanmış hısımlık dereceleri; b) «isolat»'nın büyüklüğü c) «isolat»'daki bazı seçmelerin nisbi sıklığını sınırlayan genellikle benimsenmiş davranış kuralları. Bu verilerle sistemin enformasyonunu ölçmek, yani gevşek bir şekilde düzenlenmiş ve başlıca ortalamalara dayanan bir sistemi bizimkinden daha basit toplumlar için geliştirilmiş mekanik evlilik modelleriyle kıyaslanabilir bir mekanik model haline getirmek mümkün olur.

Bunun gibi yeteri kadar çok sayıda kimsenin evlilikle ilgili seçmeleri konusunda yapılacak istatistikî incelemeler, birçok tartışmalı konuların özellikle bu incelemelere dayanılarak çözülmesine imkân verecektir. Örnek olarak yanlışlıkla Murngin adı verilmiş

(16) Bunu başka bir yerde denedik. Bak. *Race et Histoire*, Paris, Unesco, 1952.

bulunan Avustralya kabilesindeki evlilik sınıfları gösterilebilir. Bunların sayısı yazardan yazara değişik bir şekilde 32,7,7'den az 4 ve 3 olarak gösterilmiştir. En yeni araştırmalar son sayının doğruluğunu tasdik etmiştir (17).

Buraya kadar bazı matematik araştırma tiplerinin etnolojiye yapabildikleri katkıları değerlendirmeye çalıştım. Bunlardan umabileceğimiz belli başlı fayda gördüğümüz gibi birbirinden çok farklı araştırmaları tek bir bilim dalı içinde birleştirebilecek ve bu yöndeki gelişmeler için gerekli metodolojik ve kuramsal araçları elde etmemizi sağlayacak birleştirici bir kavram -komünikasyon kavramı - teklifidir. Şimdi yeni bir soruna geçiyorum : Sosyal antropoloji bu araçları kullanabilecek durumda mıdır, bu durumdaysa nasıl?

Son yıllarda sosyal antropoloji başlıca hısımlık olaylarıyla ilgilenmiştir. Bu suretle Lewis Morgan'ın dehasıyla temasa gelmiştir. Morgan'ın «**Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family** (1871)'si hem sosyal antropolojiyi kurmuş hem de hısımlık araştırmalarını temellendirmiş, aynı zamanda da sosyal antropolojinin niçin hısımlık olaylarına bu kadar büyük bir önem içinde hısımlık ve evlilikle ilgili olanlar bilimsel çözümlenmeye tutamak veren sistemlilik, süreklilik, hattâ değişmede devamlılık gibi niteliklere en çok sahip olan olaylardır. Morgan'ın bu düşüncelerine ilâve olarak belirtelim ki büyük komünikasyon alanı içinde hısımlık alanı doğrudan doğruya etnoloğa ait olan alandır.

Hısımlık incelemelerinin gösterdiği gelişmelere rağmen elimizdeki belgelerin çok yetersiz olduğunu görmezlikten gelmemeliyiz. Geçmiş unuttur da yalnız günümüze bakarsak insan evreni daha yakın bir zamanda şüphe yok ki 3-4000 kadar birbirinden ayrı toplumdandan meydana gelmekteydi. Murdock bunlardan ancak 250 kadarı hakkında fikir yürütebileceğimizi tahmin ediyordu. Bana kalırsa bu bile çok iyimser bir sayıdır. Acaba yeteri kadar çalışılmamış mıdır? Yoksa bu yukarıda ele verilmiş bulunan tümünden gelimcilik hayalinin bir sonucu mudur bu? Çalışmalar gerektiğinden daha çok kültür alanına yayılmış, çok sayıda fakat sathi bilgiler toplamaya önem verilmiş, sonra da bunlardan çoğunun kullanılabilecek nitelikte olmadıkları görülmüştür. Bu durum karşısında uzmanlardan her birinin kendi mizacına göre bir tepki göstermiş olmasına şaşmamak gerekir. Bazıları az sayıda fakat yeteri kadar

(17) Bak ilerde sayfa 336 ve devamı.

yoğun bilgi sahibi olduğumuz bölgeleri ele almışlardır, bazıları da hâlâ ortalama bir çözüm yolu peşindedirler.

Pueblo halkı örneği çok dikkati çekicidir : Dünyanın pek az bölgesi hakkında bu kadar çok belge bulunabilir, fakat bunların çoğu nitelikleri bakımından çok şüphelidirler. Vorth, Fewkes, Dorsons ve -bir dereceye kadar- Stevenson tarafından toplanmış bulunan büyük malzeme yığını karşısında insan bazen umutsuzluğa kapılmaktadır, bütün bu bilgiden yararlanmak hemen hemen imkânsızdır, bu yazarlar ne anlama geldiklerini sormak zahmetine katlanmadan, bunları denetlemeyi mümkün kılacak tek araç olan hipotezleri kendilerine yasaklayarak tam bir humma içinde olayları toplamakla yetinmişlerdir. Çok şükür ki Lowie ve Kroeber'le birlikte durum değişmiştir, amma bazı boşlukları doldurmanın da imkanı yoktur. Buna örnek olarak yarım asırdan beri toplanmaya devam edilmesi imkanı olan evlilik istatistikleri gösterilebilir. Bununla birlikte Fred Eggan'ın (1950) son yıllarda yayınlanmış olan bir kitabı sınırlı bir alana inhisar eden yoğun ve kapsamlı incelemelerden neler beklenebileceğini göstermiştir. Birbirlerine kıyasla dinî inançlar, törenler, evlilik kuralları ve klan düzeni gibi başka alanlarla ilgili benzer kesikliklerle kıyaslandığı zaman anlamlı olan kesiklikler göstermekli birlikte her biri kendi içinde yapısal bir süreklilik taşıyan komşu biçimleri çözümlemektedir.

Her bakımdan «Galilemsi» bir yöntem olan yol (18) günün birinde sosyal yapının zihnî ve özellikle Lenguistik yapıyla aynı seviyede yer alacağı bir çözümlene düzeyine ulaşabileceğimiz umudunu vermektedir. Tek bir örnek alırsak, hopi hısımlık sistemi üç değişik zaman modeli kullanmaktadır :

1. Bir statik, boş, geri döndürülebilir zaman boyutu. Bunun örneğini babanın anasının soyu ile ananın babasının soyu verir. Bu örnekte aynı tarimler kuşaklar boyunca tekrarlanabilir; 2. Büyük anne anne, kız kardeş evlât, torun şeklinde görülen sekanslarıyla Ego'nun (kadın) soyunda geri döndürülemediği progressif bir zaman; 3. Ego'nun soyunda (erkek) «kız kardeş» ve «evlât ile kız kardeş» şeklinde beliren dalgalı, devri, geri döndürülebilir bir zaman.

Bu üç boyut ta düz bir çizgi üzerinde hareket eder. Hepsi birden Zuni'erdeki Ego'nun (kadın) soyunun dairevî yapısına tezat

(18) Yani Aristo usulünce tümünden gelimeci korelasyonlarla yetinecek yerde aynı anda değişme kanunlarını bulmaya çalışsan.

teşkil ederler. Zuni'lerde annenin annesi (kızın kızı), anne, kız evlât terimleri kapalı bir halka meydana getirirler. Zuni'lerde sistemin bu kapalılığına karşılık diğer soylarda gerek aile çevresi gerekse bu çevre içindeki ayrımlarla ilgili terimler son derece fakirdir. Zamanın çeşitli görünüşlerinin incelenmesi aynı zamanda Lenguistik biliminin de konusuna girdiği için bunların Lenguistik biçimleriyle Jenealojik biçimleri arasındaki ilişki sorunu ortaya çıkar (19).

Savunucuları yapı kavramının anlamı, kullanılışı ve gerektirdiği yöntem konularında anlaşmış olsalar antropoloji bilimi çok daha ilerlemiş olurdu. Ne yazık ki durum böyle değildir; fakat gene de hiç olmazsa görüş ayrılıklarını anlamak ve önemlerini ölçebilmek imkanının bulunması gelecek için bir teşvik ve belli bir gönül ferahlığı kaynağı teşkil etmektedir. En yaygın görüş tarzlarını bu bölümün başında teklif edilen sosyal yapı kavramı ile karşılaştırarak çabukça gözden geçirelim.

«Sosyal yapı» terimi akla hemen Radcliffe - Brown'ın adını getirir (20). Radcliffe - Brown'ın eseri yalnız hısımlık sistemlerinin incelenmesiinden ibaret değildir; ne var ki, o yöntemle ilgili düşüncelerini formülleştirmek için bu alanı seçmiştir. Esasen onun yöntemle ilgili görüşlerine her etnolog katılabilir. Hısımlık sistemlerini incelediğimiz zaman, demektedir Radcliffe - Brown, şu amaçları güderiz : 1) sistemli bir sınıflama yapmak; 2) Her sistemin kendi özelliği olan yönlerini anlamak : a) Bunun için ya her özel yönü düzenli bir bütüne bağlarız; b) Ya da bu özellikte daha önce dikkati çekmiş belirli bir olay çeşidinin özel bir örneğini görürüz; 3) Nihayet bütün insan toplumlarının nitelikleri hakkında geçerli genellemelere ulaşmak. Radcliffe - Brown'ın vardığı hüküm de şudur : «Çözümlemenin amacı çeşitliliği (2 yada 300 hısımlık sistemini) hangisi olursa olsun bir düzene indirmektir. Gerçekten çeşitliliğin gerisinde çeşitli şekillerde bir araya getirilmiş ve çeşitli şekillerde uygulanmış az sayıda genel ilkeler görülebilir (1941, s. 17).

Bu iyi düşünülmüş programa eklenecek birşey yoktur, Radcliffe - Brown'ın onu Avusturalya sisitemlerini incelerken tam bir şekilde uygulamış olduğunu söylemekten başka; Avustralya'da muazzam bir bilgi yığını toplamış, kaostan başka birşey görülme-

(19) Bak, C. Lévi - Strauss, *Antropologie Structurale*, Plon, 1958, Bölüm III ve IV. Bu bölümlerde bu sorun çok daha geniş bir şekilde işlenmiştir.

(20) 1955 te öldü.

yen her yerde bir düzen bulmuş, dönem, eş, çift gibi ana kavramları tanımlamıştır. Kariera sistemini Avustralya'ya gitmeden bütün özellikleriyle ve bulunduğu yeri kesinlikle keşfetmiş olması yapı araştırmaları alanında unutulmaz bir tümenden gelimci başarı olarak kalacaktır (1930 - 1931). Radcliffe - Brown'ın **African Systems of Kinship and Marriage**'e yazdığı önsözün başka faziletleri de vardır: «gerçek bir hısımlık tretesi» olan bu eser Batı sistemlerini (en eski şekilleri içinde ele alınarak) bir genel teoriye oturtmaya çalışmaktadır. Radcliffe - Brown'ın (tavırlarla terimlerin homologluğu gibi) başka düşüncelerine ilerde yeniden döneceğiz.

Radcliffe - Brown'ın zafer ünvanlarını hatırlattıktan sonra hemen söylemeliyim ki burada ileri sürülen sosyal yapı anlayışıyla onunki arasında farklar vardır. Yapı kavramı ona sosyal antropoloji ile biyoloji kavramlarına göre bir ara kavram olarak görünmektedir: «sosyal yapı ile organik yapı arasında gerçek ve anlamlı bir andırış vardır» (1940 b, s. 6). Radcliffe - Brown hısımlık incelemelerini benim yapmayı teklif ettiğim gibi iletişim kuramının seviyesine çıkaracak yerde morfoloji ile tasvirî fizyoloji seviyesine indirmektedir (1940 b, s. 10). Kroeber ile Lo/ie evlilik ve hısımlık kurallarının yapmacık niteliklerini belirtirlerken Radcliffe - Brown (Malinovski'nin düşüncesine katılarak) biyolojik bağların her çeşit aile bağının kaynağı ve modeli olduğu düşüncesinde ısrar göstermekteydi.

Bu ilkeye bağlanmanın iki sonucu vardır. Radcliffe - Brown'ın ampirist tutumu **sosyal yapı** ile **sosyal ilişkileri** kesinlikle birbirinden ayırmak hususundaki isteksizliğini açıklar. Gerçekten bütün eseri içinde sosyal yapıyı belli bir toplumdaki mevcut sosyal ilişkilerin bütününe indirger. Şüphe yok ki yer yer **yapı** ile **yapısal biçim** arasında bir ayrılık ta görmüştür. Ne var ki bu sonucu kavrama atfettiği rol tamamiyle diakroniktir. Radcliffe - Brown'ın düşüncesi içinde bu kavramın verimi en düşük verimlerden biridir (1940, s. 4). Öte yandan Radcliffe - Brown'un eleştirilerine konu olmuştur. Fortes araştırmalarımıza benim büyük önem verdiğim başka bir zıtlığın katılmasına çok yardım etmiştir : bu **model** ile **gerçeklik** arasındaki zıtlıktır : «yapı somut gerçeklik içinde doğrudan doğruya yakalamaz...» Bir yapı tanımlanmak istenilince denilebilir ki konuşulan dil seviyesinde değil, fakat belki de gramer ve sentaks seviyesinde yer alınmıştır. (Fortes, 1949, s. 567.

İkinci olarak Radcliffe - Brown'ın teklifinde olduğu gibi sosyal yapı ile sosyal ilişkileri aynı şey olarak görmek onu birinci terimi

tasarlanabilecek en basit ilişki olan iki kimse arasındaki ilişkiler biçimine göre yapılmış unsurlara ayırmağa yöneltmiştir: «Herhangi bir toplumdaki hısımlığın yapısı belirsiz sayıda ikili ilişkilerden meydana gelir... Bir Avustralya kabilesinde bütün sosyal yapı her biri bir insanı bir diğerine bağlayan bu tip bir ilişkiler ağına indirgedir...» (1940 b., s. 3). Gerçekten bu ikili ilişkiler sosyal yapının ham maddesi midirler? Yoksa aslında önceden var olmuş daha karmaşık yapı bir yapının (ideal çözümleme yoluyla elde edilmiş) kalıntıları mıdır?

Bu yöntem sorunu konusunda yapısal linguistik bize birçok şeyler öğretebilir. Bateson ile Mead, Radcliffe - wn'ın gösterdiği yönde çalışmışlardır. Ancak, daha **Naven**'inde (1936) Bateson saf ikili ilişkiler seviyesini aşmaktaydı, değil mi ki bu ikili ilişkileri kategoriler halinde tasnif etmeye çalışmakta, böylelikle sosyal yapıda tek başına ilişkilerden başka ve daha fazladan birşeyler de olduğunu kabul etmekteydi: bu şey ilişkilerden önce ortaya konmuş olan yapı değilse ne olabilir?

Nihayet Radcliffe - Brown'ın anladığı şekliyle ikili ilişkiler yeni ilişkilerin eklenmesi yoluyla sonsuz nisbette uzatılabilecek bir zincir meydana getirirler. Yazarımızın sosyal yapıyı bir sistem olarak ele almaktan hoşlanmayışının sebebi de işte budur. Bu ana nokta da demek oluyor ki Malinowski'den ayrılmaktadır. Onun felsefesi devamlılık kavramına dayanır: kesiklik kavramı ona daima yabancı kalmıştır. Onun daha önce de dikkati çekmiş olduğumuz gibi kültür kavramına düşmanlığı da linguistik biliminin öğretileri karşısındaki kayıtsızlığı da böylece daha iyi anlaşılır bir hal almaktadır.

Emsalsiz bir gözlemci, çözümleyici ve sınıflayıcı olmasına rağmen Radcliffe - Brown kuramcılığa heves edince insanı hayal kırıklığına uğratar. Gevşek formüllerle yetinir, bu formüllerse ilke beyanlarını pek gizlemezler. İlişkili hısımlık sistemlerinin bozulmadan sürüp gitmelerine yardım ettikleri gösterilmekle evlilik yasakları açıklanmış olmakta mıdır? (Radcliffe - Brown, 1949 b.). Crow - Omaha adı verilen sistemlerin özellikleri soy kavramıyla tamamen açıklanmış olmakta mıdır? (ibia., 1941)? Başka şüphelerimden bahsetmek fırsatını da bulacağım. Ne var ki yalnız bu sorular bile Radcliffe - Brown'ın eserinin bütün önemine rağmen niçin o kadar sert bir şekilde eleştirildiğini göstermeğe yeter.

Murdock'a göre, Radcliffe - Brown'ın yorumları «ilk sebep haline getirilmiş lafzî soyutlamalara» indirgenebilir. (1949, s. 121).

Lowie de hemen hemen aynı şeyleri söyler (1937, s. 224 - 2257. Radcliffe - Brown, (1951), Lawrence ile Murdock arasındaki son anlaşmazlık (1949) sadece tarihî bir önem taşır, fakat öte yandan bu yazarların yöntemle ilgili tutumlarını da aydınlatır. 1949 yıllarında elimizde henüz daha Murgin (21) diye anılmakta olan Avustralya hısımlık sisteminin Lloyd Warner (1930 - 1931, 1937 a) tarafından yapılmış iyi bir tasviri vardır (1); ancak bazı şüpheler henüz dağılmamıştı, özellikle varsayımda ileri sürülmüş fakat isbatı hemen hemen imkânsız birşey olan sistemin kapalılığıyla ilgili olarak.

Radcliffe - Brown için böyle bir sorunun var olmayışını görmek insanı hayrete düşürmektedir. Eğer bütün sosyal yapı bir kimseyle diğer bir kimse arasındaki ilişkilerin toplamına indirilirse sistem sonsuza kadar uzayabilir : her erkek birey için annenin erkek kardeşinin kızı durumunda olan (ki bu söz konusu toplumda erkeğin evlenebileceği eş tipidir) bir kadın olacaktır. Ne var ki sorun başka bir seviyede kendini göstermektedir : yerli halk kişiler arası ilişkileri bir sınıflar sistemi aracılığıyla ifade etmektedirler, (kendisinin de kabul ettiği gibi) Warner'ın tasviri hiç olmazsa bazı halde belirli bir kimsenin nasıl hem sınıflar sisteminin hem de ilişkiler sisteminin gereklerine cevap verebildiğini anlamaya imkân vermemektedir. Başka bir ifadeyle bu kimse gerekli hısımlık derecesindeyse buna bağlı sınıfa girmeyecek, bu sınıftaysa bu hısımlık derecesinde olmayacaktır.

Bu zorluğu yenmek için Lawrence ile Murdock hem tercihli evlilik kuralına hem de - bazı değiştirmelerle - Warner'ın tasvir ettiği sınıflar sistemine uyan bir sistem icat etmişlerdir. Ancak bu yendiği eski zorluklardan çok daha fazla yeni zorluklar yaratan boş bir oyundur. Warner'ın kurduğu sistem bile büyük bir engelle karşı karşıya kalmaktaydı : yerlilerin varsayımda bile psikolojik bakımdan olanaksız görünen bir şekilde yerlilerin son derece uzak hısımlık ilişkilerini açıkça idrak etmelerini gerektirmekteydi. Lawrence ile Murdock çözümleri çok daha fazlasını gerektireceklerdir. Bu şartlar altında Murgin'lerin son zamanlarda kendilerinininkine göre çok daha değişik kurallara sahip olan komşularından alıp benimzedikleri bilinçli modeli açıklar nitelikteki gizli yada bilinmeyen sis-

(21) Sorunun bu makalenin yayınından hemen önceki son hali için bak. R. M. BERNDT, «Murgin» (Wulamba) Social Organization, *American Anthropologist*, Cilt 57, No. 1, 1955,

temin bu son sistemden daha basit ve daha az karmaşık olup olmadığını insan sorulabilir (22).

Murdock'un biçimi ve sistemi tutumu Radcliffe - Brown'ın naturalist ve ampirist tutumuyla çatışır. Murdock ta en az rakibi kadar kendisini psikanaliz ve davranış psikolojisi gibi civar bilimlere iten bir psikolojik ve tattâ biyolojik zihniyete sahiptir. Böylelikle acaba Radcliffe - Brown'ın yorumları üzerinde bütün ağırlığını dururan ampirizmden kurtulabilmekte midir? Şüphelidir, çünkü dıştan beklediği bu yardım kendi varsayımlarını yarım bırakmasına yol açmakta, açmasa bile bunları ödünç yoluyla tamamlamasına ve böylelikle bunların melez niteliğe bürünmesine, bazı hallerde de etnoloji terimleriyle belirlenmiş başlangıçtaki amaçlarıyla çatışmasına sebep olmaktadır. Murdock hısımlık sistemlerini bir sosyal fonksiyon görmesi beklenen sosyal araçlar olarak tasarlıyacak yerde bunları psikoloji ve biyoloji terimleriyle ifade edilmiş öncüllerin (mukaddimelerin) sosyal sonuçları olarak işler duruma düşmektedir.

Murdock'un yapı araştırmalarına katkısı iki açıdan incelenebilir: ilk olarak o, istatistiği gençleştirmek istemiştir. Tylor çok daha önce istatistikten farzolunmuş bazı varsayımları denemek, yenilerini bulmak için yararlanmıştır. Modern tekniklerin kullanılması Murdock'a bu yönde kesin bazı ilerlemeler gerçekleştirmek imkânı vermiştir.

İstatistik metodunun etnolojide karşılaştığı engellere sık sık dikkat çekilmiştir (Lowie, 1948 a, bölüm III). Murdock ta bunların en az herhangi bir başkası kadar farkında olduğu için fasit dairenin tehlikesine dikkati çekmekle yetineğim: bir korrelasyonun geçerliği, şaşırtıcı bir istatistiki frekansa dayansa bile sonuçta korelasyon haline getirilmiş olayların tanımlanmasının geçerliğine bağlıdır. Buna karşılık bu yöntem haksız yere kabul edilmiş korelas-

(22) Warner 7 sınıfa eşit 7 soy ileri sürmekteydi; Lawrence ile Murdock bunun yerine 8 soy ve 32 sınıflı bir sistem koymaktaydılar; aynı tarihlerde ben, (*les Structures élémentaires de la parenté*, 1949, bölüm XII) Warner'ın şemasını biri belirsiz anlamlı 4 soy teklif etmekteydim. 1951 yılında M. E. R. Leach adında bir İngiliz etnologu benim anlayışımı benimsemekte ve bana karşı savunmaya kalkmaktaydı, bu arada bana da bu maksat için kendi icadı olan başka bir anlayışı izafe etmekteydi. Bak. E. R. LEACH, *The Structural Implications of Matrilateral Cross-Cousin Marriage*, *Journal of the Royal Anthropological Institute*, cilt 81, 1951. Bir önceki dipnotta adı geçen makalede Berndt 3 soydan bahsetmektedir.

yonları ortaya çıkarmak için her zaman etkin bir şekilde kullanılabilir. Bu olumsuz ve eleştirici görüş noktasından Murdock'un vardığı bazı sonuçlar makbul sayılabilir.

Murdock bir de hısımlık sistemlerini tarihî gelişmelerini çizmeyi veya hiç olmazsa bazı mümkün ve muhtemel gelişme yönlerini tanımlamayı ve bazılarını da bertaraf etmeyi denemiştir. Bu yönde şaşırtıcı bir sonuca ulaşır: «hawaii» tipi hısımlık sistemi (Lowie'nin - 1920, bölüm III - Lewis Morgan tarafından geliştirilmiş benzer varsayıma hücumundan beri) sanıldığından daha çok hallerde ilkel bir sistemi temsil etmektedir. Ancak dikkatli olmak gerekir, çünkü Murdock gerçek, coğrafî ve tarihî çevreleri içinde gözlenmiş ve düzenli bütünler olarak tasarlanmış toplumlar üzerinde değil, - denilebilirse - ikinci dereceden soyutlamalar üzerinde akıl yürütmektedir: sosyal düzeni kültürün diğer yönlerinden ayırmaktadır; bundan sonra da sosyal düzeni (veya hısımlık sistemini) keyfi olarak her gurubu gerçekten çözümlenmek yerine etnoji kuramının geleneksel kategorilerine dayanan ilkelere göre parçalamaktadır. Bu şartlar altında kurduğu tarihî gelişme çizgisi ideolojik olmaktadır: bu maksatla yapılan her dönemdeki ortak unsurların soyutlanması ve böylelikle hemen önceki dönemin tanımlanması ve ilâh. Böyle bir yönetimin tek bir sonuca ulaşabileceği açıktır: en farklılaşmış biçimler en eski biçimler olarak gözükecek, karmaşık biçimlerse karmaşıklıkları ölçüsünde yeni görüneceklerdir.

Yukarıdaki ihtiyat kayıtlarının amacı Murdock'un değerini azaltmak değildir: Murdock bol sayıda ve fakat çoğu zaman ihmale uğramış belgeler toplamıştır; ortaya birçok sorular atmıştır. Ancak metodu sorunları çözmekten çok onları bulmaya ve ortaya atmaya yarar görünmektedir. Metodu daha halâ Aristocu bir zihniyete dayanır gibidir; belki de bütün bilimlerin bu dönemden geçmeleri gerekiyor.

Bu makalenin başında teklif edilmiş olan ayırmalara başvuran okuyucu Radcliffe - Brow'ın **gözlemle deneyi** birbirine karıştırmağa doğru, Murdock'unsa **istatistikî** modellerle **mekanik** modelleri birbirinden yeteri kadar ayırmamaya doğru meylettğini görecektir. Murdock istatistikî bir yöntemle mekanik model kurmak istemektedir ki hiç olmazsa onun doğrudan doğruya işi alış karşılarında imkânsız bir iştir. (23)

(23) 1957 de öldü.

Öte yandan Lowie'nin eseri tek bir soruyu, **olaylar nelerdir** sorusunu cevaplandırma amacı güden büyük bir gayrettir. Bu sorunun yapı sorunlarıyla ilgilenen bir kimse için bile ilk soru olduğunu ve bütün diğerlerine kumanda ettiğini söylemiştik. Lowie'nin saha araştırmaları ve teorik düşüncesi etnolojinin felsefi önyargılarla dolu ve sosyolojik mistiklikle çevrili olduğu bir zamana rastlar. Bazen ona bu duruma tamamiyle olumsuz bir tepki göstermiş olduğundan dolayı çatanlar olur (Kroeber, 1920): oysa bu gerekliydi. O sıralar yapılması gereken ilk iş nelerin **olay** olmadığının isbatı idi. Lowie de nitekim büyük bir cesaretle keyfî sistemleri ve sözde korelasyonları söküp dağıtmaya girişti. Böylece henüz tüketmemiş olduğumuz - denilebilirse - bir zihni, enerjiyi serbest bıraktı. Olumlu katkılarını bulup çıkarmak büyük bir ihtimalle çok daha zordur, çünkü o, düşüncesini formülleştirirken büyük bir çekingenlik göstermekte ve teorik yapılara karşı büyük bir nefret duymaktaydı. Bir yerde kendi kendini «faal bir septik» diye tanımlamamış mıdır? Oysa daha 1915 yıllarında hısımlık incelemelerinin gerekliliğini en modern şekilde haklı gösteren de odur: «Sosyal hayatın özü bazı hallerde hısımlar ve eşleri sınıflama şekline göre kesin bir şekilde çözümlenebilir» (1915, 1929 c). Aynı makalede evrensel bir tarzda işleyen yapısal unsurları görmeye imkân bırakmadan etnoloji ufkunu sınırlayan sıkı sıkıya tarihçi bakış açısını alaşağı etmekteydi, exogamiyi daha o zaman genetik terimlerle bulunduğu her yerde aynı etkileri yapan bir kurum şeması olarak, tanımlamakta, uzak toplumlar arasındaki benzerlikleri anlamak için tarihi ve coğrafî düşüncelere lüzum bırakmamaktaydı.

Birkaç yıl sonra Lowie kendisini yapı kavramıyla ilgilenen kimse için çok önemli iki sonucu götürecek olan bir yöntemle «ana soyu kompleksini» tuzla buz edecektir (1919). Her ana soyu görünüşlü özelliğin «kompleksini» bir kalıntısı olarak yorumlanması gerektiğine itiraz ederek bunun değişkenle halinde çözümlenmesine imkân hazırlamaktaydı. İkinci olarak böylelikle serbest kalan unsurlar hısımlık sistemlerinin diferansiyel nitelikleri arasında dağış tokuş tabloları yapmaya elverişli bir hale geliyorlardı (Lowie, 1929 a). Böylece her ikisi de aynı derecede orijinal iki yoldan yapı araştırmalarına yol açmaktaydı: hem isimlendirme sistemleri yoluyla hem de bu sistemle tavır alışlar sistemi arasındaki ilişki yoluyla. Bu sonuncu yönelim başkaları tarafından da izlenecekti (Radcliffe - Brown, 1924; Lévi - Strauss, 1945) (24).

(24) Bak, C. Lévi - Strauss, *Anthropologie Structurale*, Plon, 1958, bölüm II.

Lowie'ye borçlu olduğumuz başka bulgular da vardır. Bunlardan birincisi birçok sözde tek hatlı sistemin çift hatlı özelliğini bulmuş olmasıdır (1920, 1929 b); ikamet tipinin nesep tipini etkilediğini isbat etmiştir (1920); aile içindeki saygı davranışlarını mahremler arası evlilik yaşağından ayırmıştır (1920, s. 104 - 105).

Bize sütün etnoloji edebiyatının en dengeli ve derin monografileri arasında yer alan monografiileri vermiş olan da sosyal düzenleri daima iki açıdan, bir yanda kurumsal kurallar, öte yanda (bazen bu kurallarla tezat teşkil eden ve her seferinde bunları saptıran bir yönde) bireylerin psikolojik tepkilerinin ortaiama ifadeleri açısından ele almaya özel bir dikkat gösteren, ünlü kültür tanımı o kadar eleştirilmiş olan bu Lowie'dir (1935,1948 a, bölüm XV, XVI, XVII). Lowie'nin Güney Amerika araştırmalarında oynadığı rol bilinmektedir. Doğrudan doğruya veya dolayısıyla, tavsiyeleri veya teşvikleriyle etnolojinin dor ve çoğu zaman ihmale uğramış bir alana açılmasına hizmet etmiştir.